

ژان پیاژه (۱۹۸۰-۱۸۹۶) یکی از مهم‌ترین نظریه‌های رشد عقلانی را ارائه داده است. او رشد شناختی را به چهار مرحله تقسیم کرده که عبارتند از: ۱. مرحله حس حرکتی، ۲. مرحله پیش عملیاتی، ۳. مرحله عملیاتی عینی، ۴. مرحله عملیاتی صوری. بسیاری از نظریه پردازان شناختی نظریه‌ی پیاژه را اساس نظریه‌ی خود قرار داده‌اند. مشاوران مدرسه باید از مراحل رشدی برای شناخت و شرایط شناختی کنونی دانش آموز، آگاهی داشته باشند.

دوره‌ی پنجم / شماره‌ی ۱ / پاییز ۸۸

مناخاطری

رشد شناختی کودکان و نوجوانان

نشده‌اند. بدین معنا که ساختارهای شناختی دانش آموز، عقب‌تر از توانایی اوست. پیاژه بر این باور است که کودکان این مرحله را به شیوه‌های متفاوتی پشت‌سر می‌گذارند. او در این مرحله تأکید کمتری بر سن کودکان دارد. بسیاری از دانش‌آموزان که در محیطی مناسب پرورش می‌یابند توانایی یادگیری و کسب مهارت‌های لازم را برای انجام تکالیف شناختی دارند. پژوهش‌های گوناگون نشان می‌دهد، دانش‌آموزانی که به اندازه‌ی کافی در این مرحله برانگیخته نشده‌اند، وقتی در محیطی محرک قرار می‌گیرند به سرعت می‌توانند نمره‌های بالاتری کسب کنند.

تا بتواند مکعب را بگیرد. سومین ویژگی این مرحله سازماندهی^۱ است. براساس این ویژگی که کودک باید بتواند به‌طور هم‌زمان دو فعالیت را با هم ترکیب کند. نوزادان برای کسب مهارت‌های شناختی در این مرحله، نیاز به محیطی محرک دارند. البته وراثت نیز در این زمینه نقش دارد.

نقش مرحله‌ی حس- حرکتی برای مشاور مدرسه

بسیاری از دانش‌آموزانی که مشاور مدرسه با آن‌ها سروکار دارد، در محیطی محرک بزرگ

مراحل رشد شناختی پیاژه

۱. مرحله‌ی حس حرکتی (تولد تا دو سالگی)

در این مرحله نوزادان با استفاده از طرح‌واره‌هایی^۱ چون مکیدن، گرفتن (چنگ انداختن) و ضربه زدن با دنیای بیرون ارتباط برقرار می‌کنند. این طرح‌واره‌ها الگوهای فعالیت حرکتی هستند. نوزادان پدیده‌ی درون‌سازی^۲ را برای شناخت اشیا به‌کار می‌گیرند. هنگامی که روش فعلی نوزاد با محیط متناسب نباشد برون‌سازی^۳ می‌کند. کودک پتو را تکان می‌دهد

۲. مرحله‌ی پیش‌عملیاتی (۷-۲ سالگی)

کودکان در این مرحله فکر کردن- استفاده از نمادها و تصاویر ذهنی- را می‌آموزند؛ اما تفکر آن‌ها نامنظم و غیرمنطقی است. شیوه‌ی تفکر آنان با بزرگسالان بسیار متفاوت می‌باشد. کودک در این مرحله به گستره‌ی اندکی توجه دارد. وقتی کودک در این مرحله فعال باشد یادگیری فرایندهای شناختی در او به سرعت انجام می‌گیرد. افزون بر این پیازه دریافته است که کودکان در این مرحله نمادهایی چون زبان را نیز می‌آموزند، بهترین سن برای این یادگیری ۲ تا ۴ سال است.

نقش مرحله‌ی پیش‌عملیاتی برای مشاور مدرسه

کودکان در این گروه سنی به سختی می‌توانند مسایل را از دیدگاه دیگران ببینند. کودکان تنها وقتی می‌توانند با دیگران همدلی کنند که آنان نیز مانند خودشان احساس و فکر کنند. بهترین شیوه‌ی مشاوران مدرسه، یاری کودک به کسب مهارت‌های اجتماعی است؛ به گونه‌ای که کودکان بفهمند رفتار آنان چه احساسی را در دیگران ایجاد می‌کند. بهترین شیوه برای این کار، نمایش عروسکی یا ایفای نقش است. وقتی کودکان در یادگیری نقش فعال داشته باشند، بیشتر می‌آموزند. با کودکان این گروه سنی گفت‌وگوی طولانی نداشته باشید. اثربخش‌ترین شیوه برای آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان در این سن فعالیت‌های هنری و بازی است.

۳. مرحله‌ی عملیاتی عینی (۷ تا ۱۱ سالگی)

در این مرحله، تفکر، بسیار منطقی‌تر، انعطاف‌پذیرتر و سازمان‌یافته‌تر از اوایل کودکی است، اما تنها در مورد اشیا و فعالیت‌های عینی، کودک در این مرحله هنوز نمی‌تواند اشیا و اعداد را طبقه‌بندی کند و قانون پایداری اشیا را نمی‌شناسد. کودک در نتیجه‌گیری همه‌ی جوانب

را با هم در نظر می‌گیرد. حیطه‌ی توجه کودک در این دوره سنی، بیشتر می‌شود. افزون بر این کودک، همدلی با دیگران را آغاز می‌کند. این توانایی، او را در برقراری ارتباط با دیگران و رویارویی با کشمکش‌ها و ناسازگاری‌ها یاری می‌نماید. زندگی کودکان در این دوره سنی بیشتر بر پایه‌ی اینجا-و-اکنون است.

نقش مرحله‌ی عملیاتی عینی برای مشاور مدرسه

توانایی مهمی که کودک در این دوره به‌دست می‌آورد، همدلی نمودن است. مشاور مدرسه باید تلاش کند این توانایی را در شرایط ناسازگاری و کشمکش از جمله زمانی که کودک مشکلات رفتاری دارد تقویت کند. گستره‌ی توجه کودک در این دوره سنی بیشتر شده است. بنا بر این او باید از برقراری ارتباط با مشاور مدرسه و دیگران بهره بگیرد. در این مرحله تشکیل گروه به‌منظور گفت‌وگو کردن بسیار اثربخش است. توجه و پرداختن به اینجا- و اکنون بسیار زیاد است. اهداف باید کوتاه‌مدت باشند؛ زیرا بسیاری از کودکان توانایی شناختی برای تفکر بلندمدت را ندارند. در این مرحله هنوز کودکان بازی کردن و نقاشی کردن را دوست دارند؛ این ویژگی می‌تواند بسیار سودمند باشد، به‌ویژه وقتی که دانش‌آموز بتواند رفتارهای برگشتی^۵ را از خود نشان بدهد. در این دوره سنی می‌توان «الگوی حل مسأله»، شیوه‌های جلوگیری از زورگویی و دیگر مفاهیم ساده را به دانش‌آموز آموزش داد. آنان توانایی شناختی برای فهم و به‌کارگیری این قوانین را دارند.

۴. مرحله‌ی عملیاتی صوری (۱۲ سالگی تا بزرگسالی)

توانایی تفکر نظام‌مند در مورد مفاهیم کاملاً انتزاعی و برنامه‌های ذهنی، در جوانی شکل می‌گیرد. جوانان توانایی استدلال‌هایی را دارند که کودکان در مرحله‌ی عملیات عینی بدون نقاشی کشیدن نمی‌توانند آن را انجام دهند. اگر x از y کوتاه‌تر باشد و x از z بلندتر باشد چه کسی

بلندترین است؟ نوجوانان می‌توانند در ذهن خود به افکارشان نظم دهند. افزون بر این نوجوانان می‌توانند به شیوه‌ای سازمان‌یافته فعالیت کنند. کودکان در مرحله‌ی عملیاتی عینی در اینجا- و اکنون زندگی می‌کنند. نوجوانان معمولاً در مورد آینده و ماهیت جامعه می‌اندیشند. بسیاری از نوجوانان در آغاز این دوره بازگشت می‌کنند و خودمدار می‌شوند. معمولاً توانایی شناختی آنان فراتر از پایداری هیجانیشان است.

نقش مرحله‌ی عملیاتی صوری برای مشاور مدرسه

این دانش‌آموزان برای انجام هر کاری توانایی شناختی دارند. تعیین اهداف کوتاه و بلندمدت برای آنان بسیار مهم است. بررسی اهداف آموزشی و شغلی برای این دانش‌آموزان می‌تواند انگیزه‌ی بسیار بزرگی باشد. چون در این مرحله سنی دانش‌آموزان تمایل شدیدی به اجتماعی شدن دارند، تشکیل گروه برای آنان می‌تواند بسیار اثربخش باشد. مواجهه با خودمداری ابزار مناسبی است، زیرا نوجوانان توانایی شناختی را برای همدلی کردن دارند. توجه و پرداختن به بعد منطقی در برابر بعد عاطفی و هیجانی می‌تواند آنان را در تصمیم‌گیری‌های عاقلانه‌تر، یاری کند. با این وجود این دوره سنی برای دانش‌آموزان زمان بسیار مناسبی برای ابراز احساسات و شنیده شدن است. این امر می‌تواند دانش‌آموزان را وقتی نیاز به مهم بودن دارند، یاری کند تا احساس ارزشمندی، نمایند.

پی‌نوشت

1. Schemes
2. Assimilation
3. Accommodation
4. Organization
5. Regressive behaviors
6. Egocentric

منبع

<http://mis.spps.org/counselors/development/cognitive.html>

برک، لورای، روان‌شناسی رشد، (یحیی سیدمحمدی،

مترجم)، تهران: انتشارات رشد

کاپلان، پاول (۲۰۰۰)، روان‌شناسی رشد، (مهرداد

فیروزبخت، مترجم)، تهران: انتشارات رسا